

ՄԱԿ-ի իրավական կարգավիճակի եվ փաստական գործելակերպի տարամիտումը

Խուդոյան Գ. Մ.

Հայաստանի Հանրապետության Ոստիկանության կրթական համալիրի քրեական գործընթացի ամբիոն /Հայաստան, Երևան/
khudoyan@edupolice.am

Վճռորոշ բառեր՝ Ազգերի Լիգա, ՄԱԿ, ՄԱԿ կանոնադրություն, ազդեցիվ պատերազմ, բացառիկություն, ունիլատերալիզմ, Անվտանգության Խորհուրդ

Несоответствие правового статуса и фактической деятельности Организации Объединенных Наций

Худоян Г. М.

Кафедра уголовного процесса Образовательного комплекса полиции Республики Армения (Армения, Ереван)
khudoyan@edupolice.am

Резюме: В научной статье рассматривается вопрос несоответствия агрессивных действий некоторых членов Совета Безопасности ООН Уставу ООН. Проанализированы некоторые краеугольные принципы Устава ООН, связанные с обеспечением международной безопасности и мира. На примере политики некоторых государств-членов ООН, отклоняющихся от вышеуказанных принципов, обобщен международный опыт, на основании которого автор выдвигает ряд предложений по преодолению угроз в сфере международной безопасности.

Ключевые слова: Лига Наций, ООН, Устав ООН, агрессивная война, исключительность, унилатерализм, Совет Безопасности.

Non-Conformity of the Legal Status and the Actual Activity of the United Nations

Khudoyan G. M.

Department of Criminal Procedure of Educational Complex of Police of the Republic of Armenia (Armenia, Yerevan)
khudoyan@edupolice.am

Abstract: The scientific article is devoted to the legal issues of correlation between UN charter and actual activity of some UN Security Council member states. Some cornerstone principles of UN Charter, related to international security and peace have been discussed. At the same time, the policy of some UN member states have been analyzed, deviating from abovementioned principles. Summarizing the international experience author has made appropriate proposals to overcome challenges in the field of international security.

Keywords: League of Nations, United Nations, UN Charter, aggressive war, exceptionalism, unilateralism, Security Council.

Պատերազմներով և հակամարտություններով հարուստ մարդկության զարգացման ճանապարհին գոյատևման լավագույն միջոցներից է ուժերի համախմբումն ընդդեմ ընդհանուր թշնամու: Այդպիսի մասշտաբային հակամարտություններից էր առաջին համաշխարհային պատերազմը: Հենց այդ պատերազմի սարսափելի հետևանքները, ինչպես նաև՝ նոր պատերազմների և կանխարգելման անհրաժեշտության գիտակցումը պետություններին ստիպեցին՝ ուժերը համախմբելու հանուն համաշխարհային խաղաղության: Այդ կապակցությամբ առաջին քայլ հանդիսացավ

Ազգերի լիգայի ստեղծումը, որը հետապնդում էր հետևյալ նպատակները՝ զինաթափում, ռազմական գործողությունների կանխարգելում, հավաքական անվտանգության ապահովում, երկրների միջև վեճերի լուծում դիվանագիտական ճանապարհով, ինչպես նաև՝ մոլորակի վրա կյանքի որակի բարելավում¹:

Ցավոք, Ազգերի լիգան անկարող գտնվեց՝ կանխելու երկրորդ համաշխարհային պատերազմը, և իր գործունեությունը շարունակեց մինչև 1946 թ. ապրիլի 18-ը, մինչ այդ

¹ Հասանելի աղբյուրը՝ [http://ru.wikipedia.org/wiki/ Лига_Наций](http://ru.wikipedia.org/wiki/Лига_Наций) (15.01.2017):

ապրիլի 8-ին Ժնևի վերջին նատաշրջանում լիգայի ասամբլեան ընդունեց բանաձև, որով իր իրավասությունը, պահուստային ֆոնդը և լիգայի պալատը՝ համապատասխան ֆոնդով և արխիվներով, փոխանցեց Միավորված ազգերի կազմակերպությանը²:

Չնայած դրան՝ Ազգերի լիգան հարթակ հանդիսացավ ծավալներով, գործառնությունով և իրավական կարգավիճակով ավելի կայուն և հզոր կազմակերպության Միավորված ազգերի կազմակերպության (այսուհետ՝ ՄԱԿ) ստեղծման համար: Կազմակերպության հիմնադրման առաջին քայլերն արվեցին դեռևս 1943 թ. Մոսկվայի, 1943 թ. Թեհրանի և 1945 թ. Դրիմի (Յալթա) համաժողովներում: 1945 թ. 50 երկրների ներկայացուցիչներ Սան-Ֆրանցիսկոյում հավաքվեցին Միավորված ազգերի համաժողովին, որպեսզի մշակեն ՄԱԿ-ի կանոնադրությունը: Աշխատանքի հիմքում պատվիրակները դրեցին այն եզրակացությունները, որոնք 1944 թ. օգոստոս-հոկտեմբեր ամիսներին Դումբարտոն-Օուկսում ձևավորել էին Մեծ Բրիտանիայի, Չինաստանի, Խորհրդային Միության և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների ներկայացուցիչները: Կազմակերպության կանոնադրությունն ստորագրվեց 1945 թ. հունիսի 26-ին 50 երկրների ներկայա-

ցուցիչների կողմից³: Բնչ վերաբերում է Միավորված ազգերի անվանմանը, որն առաջարկել էր ԱՄՆ նախագահ Ֆրանկլին Դ. Ռուզվելտը, ապա այն առաջին անգամ օգտագործվել է 1942 թ. հունվարի 1-ին՝ Միավորված ազգերի հռչակագրում⁴:

1945 թ. հոկտեմբերի 24-ին 51 ստորագրող երկրների կողմից հաստատվեց ՄԱԿ-ի կանոնադրությունը: Ներկայումս կազմակերպությունն ունի 193 անդամ պետություն⁵: ՄԱԿ-ն ունի 6 հիմնական մարմին՝ Գլխավոր ասամբլեան, Անվտանգության խորհուրդը, Տնտեսական և սոցիալական խորհուրդը, Հոգաբարձուների խորհուրդը, Միջազգային դատարանը և քարտուղարությունը⁶:

ՄԱԿ-ի կանոնադրությունը, ըստ էության, միջազգային հարաբերությունների պատմության մեջ հանդիսացավ առաջին փաստաթուղթը, որն ամրագրեց անդամ երկրների պարտավորությունը՝ հարգելու և պահպանելու մարդու հիմնարար իրավունքներն ու ազատությունները, ինչպես նաև՝ կանխարգելելու պատերազմները: ՄԱԿ-ի կանոնադրության նախաբանում ամրագրված է. «Մենք՝ Միավորված ազգերի ժողովուրդներս, լի վճռականությամբ փրկել գալիք սերունդներին պատերազմի արհավիրքից, որը մեր կյանքի ընթացքում երկու անգամ անասելի վիշտ է պատճառել մարդկությանը, և վերահաստատել հավատը մարդու հիմնական իրավունքների, անհատի արժանապատվության և արժեքի, տղամարդու և կնոջ, ինչպես նաև՝ մեծ ու փոքր ազգերի հավասար իրավունքների նկատմամբ, և ստեղծել այնպիսի պայմաններ, որոնք ապահովեն արդարությունն ու դաշինքներից և միջազգային իրավունքի այլ աղբյուրներից բխող պարտավորությունների հանդեպ հարգանքը...»⁷:

² Հասանելի աղբյուրը՝ <http://ria.ru/spravka/20110418/364864854.html> (15.01.2017): Դեռևս 1933 թ. Ազգերի լիգային իրենց անդամակցությունը դադարեցրել էին Գերմանիան և Ճապոնիան (Իտալիան նրանց օրինակին հետևեց 1937 թ.): Նրանց այդ քայլը իմաստագրկեց Ազգերի լիգայի ստատուտի այն դրույթները, որոնք կարգավորում էին կազմակերպության անդամ երկրների զինված ուժերի կրճատման գործընթացը, ինչպես նաև՝ ռազմական կարողությունների, զենքի արտադրության և վաճառքի նկատմամբ տեղեկատվության փոխանակման վերահսկման կազմակերպումը: Իսկ Ազգերի լիգայից 1939 թ. ԽՍՀՄ հեռացումը բերեց նրան, որ գերտերություններից միայն Մեծ Բրիտանիան մնաց դրա կազմում, և 1939 թ. սեպտեմբերին նախորդած ճգնաժամի ընթացքում ոչ մի երկիր չդիմեց կազմակերպության օգնությանը: Ազգերի լիգան, ըստ էության, չքննարկեց 1936-1939 թթ. գերմանա-իտալական ներխուժման հարցը Իսպանիա: 1938-1939 թթ. լիգան չարձագանքեց Գերմանիայի կողմից Ավստրիայի, Չեխոսլովակիայի, Կլայպեդայի տարածաշրջանի գրավմանը և Լեհաստանի վրա հարձակմանը, ինչպես նաև՝ այն փաստին, որ Իտալիան բռնակցեց Ալբանիային: Հասանելի աղբյուրը՝ <http://ria.ru/spravka/20110418/364864854.html>, (15.10.2016): Հասանելի աղբյուրը նաև՝ http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/LIGA_NATSI.html (15.10.2016):

³ Լեհաստանը, որը ներկայացված չէր Համաժողովում, այն ստորագրեց ավելի ուշ և դարձավ 51-րդ հիմնադիր երկիրը: Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.un.org/ru/aboutun/history/> (20.01.2017):

⁴ Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.un.org/ru/aboutun/history/> (20.01.2017):

⁵ Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.un.org/ru/sections/aboutun/overview/index.html>, (11.05.2017): Հասանելի աղբյուրը նաև՝ <http://www.un.org/ru/aboutun/booklet/intro.shtml> (11.05.2017):

⁶ Հասանելի աղբյուրը՝ http://www.un.am/am/UN_in_Brief (20.01.2017):

⁷ Հասանելի աղբյուրը՝ http://ru.wikipedia.org/wiki/Организация_Объединённых_Наций (31.01.2017): Նշենք

ՄԱԿ-ի գործունեության նպատակները սահմանված են ՄԱԿ-ի կանոնադրության առաջին գլխի 1-4-րդ հոդվածներում և ունեն հետևյալ բովանդակությունը. պահպանել միջազգային խաղաղությունը և անվտանգությունը, զարգացնել բարեկամական հարաբերություններ ազգերի միջև, համագործակցել միջազգային խնդիրներ լուծելիս ու մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանք խթանելիս, ինչպես նաև՝ դառնալ ազգերի գործողությունները ներդաշնակեցնելու կենտրոն: Ի լրումն նշվածի՝ ՄԱԿ-ը միջազգային հակամարտությունները կարգավորելու ուղիներ է մատնանշում և ռազմավարություններ մշակում այն հարցերի վերաբերյալ, որոնք կարող են անդրադառնալ բոլորի վրա:

Որպեսզի հնարավոր լինի օբյեկտիվ գնահատական տալ ՄԱԿ-ի գործելակերպին, անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել կանոնադրությամբ սահմանված որոշ դրույթների պահանջներին և դրանց փաստացի կատարմանը, ինչպես նաև՝ ՄԱԿ-ի կանոնադրության կարգադրագրերի դրույթների պահանջներից հավանական շեղումներին կամ դրանց չկատարման հանգամանքին, ինչն էլ չիք է դարձնում իրավական ակտի ողջ ուժը և արժեքը: Խնդրի լուսաբանման համար անհրաժեշտ է քննարկել անվտանգության ապահովման հիմնահարցերը:

Անվիճելի է, որ ՄԱԿ-ի կանոնադրությամբ սահմանված նպատակների իրագործման համար կազմակերպությունը և դրա անդամ երկրները պետք է գործեն համաձայն կանոնադրությունում ամրագրված սկզբունքների: Վկայակոչենք այդ սկզբունքներից երկուսը: Դրանցից մեկը սահմանված է կանոնադրության 2-րդ հոդվածի 4-րդ մասով, համաձայն որի՝ բոլոր անդամները միջազգային հարաբերություններում ձեռնպահ են ցանկացած պետության տարածքային ամբողջականության կամ քաղաքական անկախության նկատմամբ և (կամ) Միավորված ազգերի նպատակներին անհարիր որևէ այլ ձևով ուժի գործադրումից կամ դրա սպառնալիքից: Երկրորդ սկզբունքը սահմանված է նույն հոդվածի 7-րդ մասով. «Սույն կանոնադրության և ոչ մի դրույթ Միա-

վորված ազգերի կազմակերպությանը չի լիազորում միջամտել որևէ պետության ներքին իրավասության հարցերին և չի պահանջում անդամներից նմանօրինակ հարցերը ներկայացնել լուծման սույն կանոնադրության կարգով, սակայն այս սկզբունքը չի վերաբերում գլուխ 7-ով նախատեսված հարկադրական միջոցների կիրառմանը»⁸:

Հատկանշական է, որ ԽՍՀՄ փլուզումից հետո մինչ այդ գոյություն ունեցող կայուն քաղաքական և ռազմական հավասարակշռություն ապահովող համակարգը ևս փլուզվեց: Երկրագնդի գրեթե կեսի վրա իր ազդեցությունը տարածած խորհրդային կայսրության փլուզումից հետո ստեղծված վակուումն իր ազդեցությամբ շտապեց լրացնել պատմական այդ փուլում ռազմական և տնտեսական հնարավորություններով միակ գերտերություն⁹ մնացած ԱՄՆ-ը: Վերջինիս քայլերի հաջորդականությունը, դրանց անօրինականությունը և անպատժելիությունը (միջազգային իրավունքի տեսանկյունից), ձևավորված կանոնները սեփական շահերին ծառայեցնելը, ինչպես նաև՝ ՄԱԿ-ի անգործությունն ու անգործությունը հանգեցրին կազմակերպության քաղաքական և բարոյական արժեզրկման: Չմիջամտելով ձևավորված սահմանների ապօրինի վերաբաժանմանը և որոշ երկրների ագրեսիվ քաղաքականությանը (դեմոկրատիա տարածելու վեհ գաղափարների և կարգախոսների ներքո իրականացվող)՝ ՄԱԿ-ը կորցրեց իր վաղեմի հեղինակությունն ու աշխարհաքաղաքական կշիռը: Ամբոխահաճության և ճարտախոսության հարթակ դարձած բարձր ամբիոնն ունակ չգտնվեց՝ իրագործելու իր առաքելությունը: Դրսևորելով անտարբերությունն ու անհետատեսություն մարդկային կորուստների, խաղաղ բնակչության զանգվածային տեղահանման, էթնիկ գտումների և այլնի նկատմամբ՝ ՄԱԿ-ը շարունակում է վարել իր կանոնադրությանը հակասող քաղաքականություն: Մինչդեռ ժողովրդավարության օրրան հանդիսացող Միացյալ Նահանգներն ու իր դաշնակիցներն իրագործում են իրենց պարտադրողական քաղաքականությունը՝ այն հիմնավորելով ամերիկացիների՝

նաև, որ, ի տարբերություն ՄԱԿ-ի կանոնադրության, ՄԱԿ-ի կոնվենցիաներն ընդունման իմաստով պարտադիր չեն ՄԱԿ-ի անդամ երկրների համար:

⁸ Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.un.org/News/Press/docs/2017/02/20170201.uncharter.html>

⁹ Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.nytimes.com/1999/02/05/news/to-paris-us-looks-like-a-hyperpower.html>

բացառիկ լինելու հանգամանքով և ազգային անվտանգության նկատառումներով¹⁰:

ԱՄՆ-ի ռազմական և տնտեսական հզորությունը, ամենաթողության և անպատժելիության մթնոլորտը, ինչպես նաև՝ ՄԱԿ-ի անդամ մյուս երկրների նկատմամբ նշված պետության գերակայող դիրքը վերջնականապես փաստեցին ՄԱԿ-ի՝ որպես միջազգային առավել հեղինակավոր կառույցի թուլացումը և արժեզրկումը: Եզրահանգման հավաստիությունը հիմնավորելու համար անհրաժեշտ է վերլուծել ՄԱԿ-ի փաստացի գործելակերպը և դրա համապատասխանությունը միջազգային իրավական ակտերին, մասնավորապես, ՄԱԿ-ի կանոնադրությանը:

Համաձայն ՄԱԿ-ի կանոնադրության՝ միջազգային խաղաղության և անվտանգության համար ՄԱԿ-ի մարմիններից պատասխանատվություն է կրում Անվտանգության խորհուրդը: Խորհրդի որոշումները պարտադիր են ՄԱԿ-ի անդամ բոլոր երկրների համար: Անվտանգության խորհուրդը բաղկացած է 15 անդամներից, որոնցից հինգը մշտական անդամներ են (Ռուսաստանի Դաշնություն, ԱՄՆ, Մեծ Բրիտանիա, Ֆրանսիա, Չինաստան) և ունեն վետո կիրառելու իրավունք: Իսկ մնացած տասը անդամները (կանոնադրությո-

յան համաձայն՝ մշտական չեն) ընտրվում են հատուկ ռոտացիոն կարգով՝ համաձայն ՄԱԿ-ի կանոնադրության¹¹:

ՄԱԿ-ի՝ որպես միջազգային անվտանգության երաշխավոր կազմակերպության գործունեությանը կարելի է տալ հակասական գնահատական, քանի որ նույնիսկ Անվտանգության խորհրդի՝ վետո սահմանող բանաձևերին հակառակ ԱՄՆ-ն իր դաշնակիցների (Մեծ Բրիտանիա, Իսրայել, Ավստրալիա և այլն) հետ կամ Հյուսիսատլանտյան դաշինքի կազմակերպության (այսուհետ՝ ՆԱՏՕ) միջոցով իրագործում է իր աշխարհաքաղաքական ծրագրերը: Ստեղծվում է մի իրավիճակ, երբ ուժեղին ամեն ինչ թույլատրելի է: Առկա իրողությունների պայմաններում համաշխարհային անվտանգությունը երաշխավորելու նպատակով ստեղծված կազմակերպությունն (ՄԱԿ) այլևս ի գորու չէ պաշտպանել տնտեսական և ռազմական առումով թույլ պետություններին: Այս համատեքստում, ակնհայտ տեսանելի է գերտերությունների կողմից երկակի ստանդարտների կիրառումը տարբեր տարածաշրջաններում (Հարավսլավիա, Իրաք, Լիբիա, Սիրիա, Եմեն, Աֆղանստան, Ուկրաինա և այլն):

Վերոգրյալի հիմնավորման կապակցությամբ կարելի է քննարկել հետևյալ օրինակները՝

1. 1996 թ. Կոսովոյում սկսված և խորացող զինված հակամարտությունը 1998 թ. հասավ իր գագաթնակետին: 1998 թ. Սեպտեմբերի 23-ին ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդը ընդունեց թիվ 1199 բանաձևը¹², որը հակամարտող կողմերին կոչ էր անում դադարեցնել կրակը: Նույն թվականի հոկտեմբերի 13-ին ՆԱՏՕ-ի խորհուրդը որոշեց 96 ժամվա ընթացքում օդային ռազմական գործողություն սկսել Բելգրադի դեմ՝ վերջինիս խաղաղություն պարտադրելու նպատակով: Հարավսլավական իշխանությունները զիջեցին և հոկտեմբերի 15-ին ՆԱՏՕ-ի հովանու ներքո կնքվեց

¹⁰ Sté u Wilfried Gerhard. American Exceptionalism And The War In Iraq (Endc Proceedings, Volume 18, 2014), pp. 11–24: Sté u նաև՝ George W. Bush. American exceptionalism and the Iraq War, Trevor B. McCrisken (Routledge, 2009), p. 13; Հասանելի աղբյուրը՝ https://en.wikipedia.org/wiki/American_exceptionalism (03.03.2017); Հասանելի աղբյուրը նաև՝ <http://www.washingtonpost.com/sf/national/2015/06/03/obama-and-american-exceptional-ism/> (03.03.2017); https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http://www.rpe.ugent.be/Du_Pont_paper.doc (03.03.2017); <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/07/obamas-new-american-exceptionalism/493415/> (03.03.2017); <http://www.factcheck.org/2015/02/obama-and-american-exceptionalism/> (03.03.2017); http://www.realclearpolitics.com/articles/2016/01/15/american_exceptionalism_how_has_it_fared_in_the_obama_years_129325.html (03.03.2017); <http://www.politifact.com/punditfact/statements/2015/feb/23/rudy-giuliani/rudy-giuliani-b-arack-obama-said-american-exception/> (03.03.2017); https://thecaucus.blogs.nytimes.com/2011/01/27/obama-used-speech-to-address-americas-greatness-and-his-critics/?_r=0 (03.03.2017); <https://www.usatoday.com/story/news/world/2013/09/24/obama-america-exceptionalism-putin-un/2861129/> (03.03.2017); http://www.salon.com/2014/10/24/from_bush_to_obama_american_exceptionalism_is_a_plague_on_our_collective_conscience_partner/ (03.03.2017); <https://www.theatlantic.com/international/archive/2011/11/american-exceptionalism-and-the-politics-of-foreign-policy/248779/> (03.03.2017); <https://www.youtube.com/watch?v=4oYW4Oaehg> (03.03.2017):

¹¹ Sté u Միավորված ազգերի կազմակերպության 1945 թ. հունիսի 26-ի կանոնադրություն, հոդված 23 (Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.un.org/charter/1945/19450126/19450126.pdf>, 05.03.2017);

¹² Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1998.shtml> (11.03.2017): Հասանելի աղբյուրը նաև՝ <http://www.shape.nato.int/resources/site7423/general/documents/unscr1199.pdf> (11.03.2017):

հրադադարի պայմանագիր, որն ուժի մեջ մտավ հոկտեմբերի 25-ին: Այն ենթադրում էր հարավսլավական ստորաբաժանումների վերադարձ իրենց մշտական տեղակայման վայրեր: Զինադադարի մշտադիտարկումը ՆԱՏՕ-ն իրականացնում էր «Eagle Eye» գործողության շրջանակներում: Սերբական կողմի կարծիքով հենց այս օպերացիայի ժամանակ իրականացվեց հարավսլավական բանակի դիրքերի և վիճակի հետախուզումը¹³: Մակայն հրադադարն անարդյունավետ էր և բռնությունները երկկողմանիորեն շարունակվում էին: 1999 թ. հունվարին հարավսլավական բանակը և ոստիկանությունը վերսկսեցին գործողություններն անջատողականների դեմ: Հակամարտությանը ՆԱՏՕ-ի անմիջական միջամտության պատճառ հանդիսացավ Ռաչակեի միջադեպը, երբ, արևմտյան դիտորդների պնդումներով, Կոսովոյի ազատագրման բանակի զինյալների կողմից վերահսկվող գյուղի գրավման ընթացքում¹⁴ հարավսլավական ուժերն իբր սպանել էին 58 ալբանացու¹⁵: Մինչդեռ հարավսլավական իշխանությունները պնդում էին, որ ալբանացիները Ռաչակեում զոհվել են մարտական գործողությունների ժամանակ: Հունվարի 30-ին ՆԱՏՕ-ն սպառնաց ավիահարվածներով, եթե Հարավսլավիայի ղեկավարությունը շարունակի հրաժարվել Կոսովոյի առաջնորդների հետ բանակցելուց¹⁶:

2. 1999 թ. փետրվարին Կոնտակտային խմբի (ՆԱՏՕ-ի երկրներ և ՌԴ) հովանու ներքո Փարիզի մոտ գտնվող Ռամբույե դոյակում հարավսլավական իշխանությունների և Կոսովոյի ալբանացիների միջև անցկացվեցին բանակցություններ, որոնք ապարդյուն էին: Մարտի 18-ին ԱՄՆ-ն և Մեծ Բրիտանիան քննարկման ներկայացրին հակամարտության կարգավորման նախագիծ, համաձայն որի՝ նախատեսվում էր Կոսովո մարզի քաղաքական անկախությունը, այնտեղից հարավսլավական զորքերի ու ՆԳՆ ուժերի դուրսբերումը

և դրանց փոխարեն ՆԱՏՕ-ի զորքերի տեղակայումը¹⁷: Բացի այդ, համաձայնագրի նախագիծն ընդգրկում էր մի կետ, համաձայն որի՝ երեք տարի անց Կոսովոյի վերջնական կարգավիճակը պետք է հաստատվեր «ժողովրդի կամքով», ինչն անընդունելի էր հարավսլավական պատվիրակության համար: Նրանց համար անընդունելի էր նաև զորքերի դուրսբերման գաղափարը, որը դիտարկվում էր որպես մարզի հանձնում անջատողականներին¹⁸: Նախագիծն ընդունվեց ալբանական և մերժվեց հարավսլավական ու ռուսական պատվիրակների կողմից: Մարտի 23-ին հարավսլավական կողմը համաձայնեց ընդունել առաջարկի քաղաքական մասը, բայց մերժեց տարածաշրջանում ՆԱՏՕ-ի զորքերի տեղակայման գաղափարը՝ այն համարելով Կոսովոյի և Մետոխիայի փաստացի գրավում: Նույն օրը երեկոյան ՆԱՏՕ-ն ընդունեց ռազմական օպերացիա սկսելու մասին որոշում, որպեսզի Հարավսլավիային պարտադրի ամբողջությամբ ընդունել նախագիծը¹⁹:

3. ՄԱԿ-ը լրջորեն վերահսկում էր իրավիճակը Կոսովոյում և Մետոխիայում²⁰, սակայն նրա կողմից ներխուժման թույլտվություն չտրվեց: Իսկ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի՝ ՆԱՏՕ-ի գործողությունները որպես ագրեսիա դատապարտող բանաձևի օգտին քվեարկեցին միայն երեք պետություններ (ՌԴ, Նամիբիա, ՉԺՀ)²¹: Ագրեսիայի քննադատները կարծում են, որ առանց ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի սանկցիայի ՆԱՏՕ-ի ռազմական գործողություններն ինքնիշխան պետության՝ Հարավսլավիայի դեմ հանդիսանում են

¹³ Հասանելի աղբյուրը՝ http://ru.wikipedia.org/wiki/Косовская_Война (12.03.2017):

¹⁴ St' u Benjamin S. Lambeth Nato's Air War for Kosovo: A Strategic and Operational Assessment, Issue 1365. - Rand Corporation, 2001. p. 115:

¹⁵ St' u նույն տեղում, էջ 8: St' u նաև՝ Independent International Commission on Kosovo. The Kosovo Report. - (Oxford University Press 2000) p. 2:

¹⁶ St' u Benjamin S. Lambeth, նշվ. աշխ., էջ 276:

¹⁷ St' u Regional Surveys of the World: Central, Southern and Eastern Europe (Europa Publications, Taylor and Francis Group, London and New-York, 2004), p. 536:

¹⁸ St' u Барабанов М. С., Коновалов И. П., Куделев В. В., Целуйко В. А. Чужие войны. - Москва: Центр анализа стратегий и технологий, 2012. - стр. 115; St' u նաև՝ Stephen T. Hosmer. The Conflict Over Kosovo. Why Milosevic Decided to Settle When He Did, - RAND Corporation, 2003, p. 88:

¹⁹ St' u Benjamin S. Lambeth, նշվ. աշխ., էջ 276:

²⁰ St' u Мир для Косово - Совет Безопасности: отчёты о заседаниях, резолюции и заявления Председателя (Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.un.org/russian/document/kosovo/scpv.htm> (18.03.2017):

²¹ St' u Юго-восточная Европа в эпоху кардинальных перемен /Под редакцией А. А. Языковой, Изд-во «Весь мир», М., 2007, стр. 317:

միջազգային իրավունքի և ՄԱԿ-ի կանոնադրության խախտում²²:

4. 2003 թ. ԱՄՆ-ը և դաշնակից երկրները ներխուժեցին Իրաք, ինչը հանդիսացավ իրաքյան տևական (2003-2011 թթ.) պատերազմի առաջին փուլը: Ռազմական գործողություններն սկիզբ առան 2003 թ. մարտի 20-ին, իսկ ապրիլի 9-ին ամերիկյան զորքերը գրավեցին Իրաքի մայրաքաղաք Բաղդադը: Մայիսի 1-ին ԱՄՆ նախագահ Ջորջ Բուշը հայտարարեց ակտիվ ռազմական գործողությունների ավարտի մասին: Այս օպերացիան ևս անցկացվեց առանց ՄԱԿ-ի թույլտվության²³: ՄԱԿ-ի կողմից չսանկցավորված հարձակումն ինքնիշխան պետության վրա միջազգային իրավունքի տեսանկյունից անօրինական էր, քանի որ անհրաժեշտ էր ներկայացնել անվիճելի ապացույցներ առ այն, որ Իրաքը ոտնձգում է Միացյալ Նահանգների կամ նրա դաշնակիցների տարածքային ամբողջականության կամ անվտանգության դեմ: Միայն դա կարող էր դիտարկվել որպես ռազմական գործողությունների արդարացում²⁴:

5. Որոշ եվրոպական երկրներ (հատկապես՝ Ֆրանսիան և Գերմանիան) հանդես եկան իրաքյան պատերազմի դեմ: Այդ խմբին միացան եվրոպական այնպիսի երկրներ, ինչպիսիք են՝ Շվեդիան, Ֆինլանդիան, Ավստրիան, Իռլանդիան, որոնք ավանդաբար պահպանում էին չեզոքություն կամ հանդես էին գալիս չմիավորվելու դիրքորոշմամբ: Այս երկրները առանց ՄԱԿ-ի բանաձևի Իրաքի դեմ ուժի կիրառման կապակցությամբ արտահայտեցին իրենց խորին մտահոգությունը: Շվեդիայի կառավարությունը հայտարարեց, որ այս միջամտությունը դիտարկում է որպես միջազգային իրավունքի խախտում: Իռլանդիայի, Ավստրիայի և Ֆինլանդիայի կառավարությունները ևս հայտարարեցին այն մասին, որ միջամտելու համար դաշինքը միանշանակ պետք է ստանա ՄԱԿ-ի թույլտվությունը²⁵:

2002 թ. փետրվարի սկզբին Ֆրանսիայի արտաքին գործերի նախարար Ու. Վեդրինը հանդես եկավ ամերիկյան դիրքորոշման քննադատությամբ, որը նա բնութագրեց որպես «պարզեցված»²⁶, ինչը հանգեցրեց Վաշինգտոնի և Փարիզի միջև հարաբերությունների վատթարացման: Ֆրանսիան համարում էր, որ իրաքյան խնդրի կարգավորման հարցում գլխավոր դերը պետք է վերապահվի ՄԱԿ-ին²⁷:

Իրաքյան պատերազմն զգալի ազդեցություն ունեցավ տրանսատլանտյան հարաբերությունների վրա՝ դառնալով 21-րդ դարում Եվրամիության և ԱՄՆ-ի միջև առաջին հակասությունների սրման գլխավոր պատճառներից մեկը²⁸: Դրան զուգահեռ, գլոբալ վիճելի հարցերի խաղաղ կարգավորման գործում միջազգային կազմակերպությունների դերը շարունակում է նվազել: Այդ մասին է վկայում ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքականությունը, որը նույնիսկ ՄԱԿ-ի կողմից պատերազմի անթույլատրելիության վերաբերյալ հաճախ հնչող հայտարարությունների դեպքում առաջնորդվում է սեփական շահերով²⁹:

ԱՄՆ-ի ագրեսիայի դրսևորման գլխավոր խթանը Սալիտակ տան վստահությունն է իր քայլերի անպատժելիության մեջ: Վերջինս ինքն է իրեն շնորհել իր հայեցողությամբ «պատժելու կամ արդարացնելու» իրավունքը: Այս գործելակերպը հետագայում ձեռք բերեց դոկտրինալ տեսք և ստացավ ունիլատերալիզմ (միակողմանիություն) անվանումը³⁰:

Քննարկվող հարցի վերաբերյալ պրոֆեսոր, քաղաքագետ Անդրանիկ Միհրանյանը նշում է. «Ես կարծում եմ, որ Իրաքի, և ոչ միայն Իրաքի, դեմ պատերազմը, հետագայում՝ արդեն պատերազմը չարի առանցքի դեմ և, ընդհանրապես, պատերազմն այդ տարածաշրջանում մտնում է ԱՄՆ ռազմավարական ծրագրերի մեջ, եթե հաշվի առնենք, որ վեր-

²² St' u Noam Chomsky About Serbia, Kosovo, Yugoslavia and NATO War (Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.youtube.com/watch?v=EEhgwdJldeU> (20.03.2017):

²³ Հասանելի աղբյուրը՝ [http://ru.wikipedia.org/wiki/Вторжение_коалиционных_сил_в_Ирак_\(2003\)\(20.03.2017\):](http://ru.wikipedia.org/wiki/Вторжение_коалиционных_сил_в_Ирак_(2003)(20.03.2017):)

²⁴ Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.pravda.ru/world/20-08-2002/808480-0/03.02.2014թ.15:15>

²⁵ St' u Menon, A., Lipkin, J. Les attitudes europeennes et les relations transatlantiques entre 2000 et 2003: une vision analytique // Notre Europe. 2003. Juin. p. 28:

²⁶ Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.hubertvedrine.net/article-345.html> (27.02.2017):

²⁷ Հասանելի աղբյուրը՝ <http://evolutio.info/content/view/756/113/> (27.02.2017):

²⁸ Հասանելի աղբյուրը՝ <http://evolutio.info/content/view/756/113/> (27.02.2017):

²⁹ Հասանելի աղբյուրը՝ <http://topwar.ru/8483-voyna-v-irake-mozhno-podvesti-itogi.html> (19.03.2017):

³⁰ Հասանելի աղբյուրը՝ նաև՝ <https://en.wikipedia.org/wiki/Unilateralism>; Հասանելի աղբյուրը նաև՝ http://www.zpu-journal.ru/zpu/e-publications/2007/Nadtochey_YI/; <http://lib.rosdiplom.ru/library/prosmotr.aspx?id=494798>

ջերս նրանք ընդունել են իրենց պաշտպանական նոր դոկտրինը և իրենց վերապահել են իրավունք՝ կանխարգելիչ հարվածներ հասցնելու այն երկրներին, որոնցից, նրանց կարծիքով, կարող է վտանգ սպառնալ: Եվ, եթե հաշվի առնենք, որ նրանք հարվածներ հասցրին Հարավսլավիային, Իրաքին՝ արհամարհելով ՄԱԿ-ը և Անվտանգության խորհուրդը, ապա, հավանաբար, հետագայում կհարվածեն Իրանին և այդ տարածաշրջանի մի շարք երկրների: Այնպես որ, դա վաղուց մշակված ԱՄՆ արտաքին քաղաքականության ռազմավարության ուղղություն է»³¹:

ՄԱԿ-ի ոչ արդյունավետ գործունեությունը մատնանշելու նպատակով քննարկենք ևս մի քանի դրվագներ: Որպես օրինակ կարող են ծառայել 1983 թ. ԱՄՆ-ը ներխուժումը Գրենադա, 1989 թ.՝ Պանամա, 1995 թ. ԱՄՆ-ի և ՆԱՏՕ-ի ագրեսիան ընդդեմ Հարավսլավիայի, 1998 թ. ԱՄՆ-ի միակողմանի հարվածները Աֆղանստանին և Սուդանին, 1999 թ. ԱՄՆ-ի և ՆԱՏՕ-ի ներխուժումը Հարավսլավիա, 2001 թ. մինչ օրս ՆԱՏՕ-ի ներկայությունն Աֆղանստանում, 2003 թ. ԱՄՆ-ի և նրա դաշնակիցների ներխուժումը Իրաք, 2002 թ. մինչ օրս Պակիստանին, Սոմալիին, Եմենին, Լիբիային և Սիրիային հասցվող հարվածները և այլն³²:

ՄԱԿ-ի անգործությունն³³ ամբողջությամբ բացահայտելու համար հավելենք նաև 1994 թ. Ռուանդայի ցեղասպանությունը, 2004 թ. Դարֆուրի բախումները և այլն³⁴: Ընդ որում, ՄԱԿ-ը հաճախ քննադատվում է նաև անարդյունավետության³⁵, ոչ ժողովրդավարական մոտե-

ցումների, զարգացող երկրների խնդիրների նկատմամբ ուշադրության պակասի, բյուրոկրատիզմի, հաստիքների ուռճացման և անբավարար բյուջեի համար³⁶: ՄԱԿ-ի անվան հետ կապված են նաև այլ աղմկահարույց գործընթացներ³⁷: Այս համատեքստում, տեղին է հիշատակել նաև Եվրոպայում, Ասիայում և այլ տարածաշրջաններում կատարված և իրականացվող «գունավոր» հեղափոխությունները (Վրաստան, Ուկրաինա, Թունիս, Լիբիա, Սիրիա և այլն), դրանց արդյունքում ունեցած մարդկային զոհերը, ՄԱԿ-ի՝ այդ բախումները կարգավորելու անկարողությունը, ինչպես նաև՝ ՄԱԿ-ի անդամ որոշ երկրների կողմից այն կարգավորելու քաղաքական կամքի բացակայությունը և/կամ ակնհայտ կողմնակալությունը:

Ամփոփելով՝ կարելի է արձանագրել, որ նույնիսկ 21-րդ դարում մարդկային կյանքը, պետության ինքնիշխանությունը և անվտանգությունը կարող են ոտնահարվել տնտեսապես և ռազմականապես ավելի զարգացած պետությունների կողմից: Ստեղծվել է մի իրավիճակ, երբ ոչ մի պետություն ապահովագրված չէ արտաքին ագրեսիայից, ինչն էլ թույլ պետություններին ինքնաբերաբար ստիպում է կամ անդամակցել տարբեր ռազմական դաշինքների, կամ ձգտել ստեղծել այնպիսի զանգվածային ոչնչացման սպառազինություն, որով հնարավոր կլինի պաշտպանվել, դիմակայել արտաքին ագրեսիային (օրինակ Իրանը, ԿԺԴՀ-ն):

Իհարկե, վերջին տարիներին ՌԴ հզորացումը երկբևեռ աշխարհակառուցվածքի վերադարձի հույսեր է ներշնչում՝ չնայած այն հանգամանքին, որ ԱՄՆ-ը ջանքեր չի խնայում՝ ուղղված իր համաշխարհային մոնոպոլիայի պահպանմանը: Ստեղծված իրավիճակում ՄԱԿ-ը՝ որպես ամենաընդգրկուն միջազգային կազմակերպություն, պարտավոր է քայլեր ձեռնարկել թողտվության մթնոլորտից ձերբազատվելու և երրորդ համաշխարհային

³¹ Հասանելի աղբյուրը՝ <http://rus.ruvr.ru/2003/03/20/601583/> (05.02.2014):

³² Հասանելի աղբյուրը՝ <http://www.vestifinance.ru/articles/31902/print> (12.02.2017): Հասանելի աղբյուրը նաև՝ <http://www.mk.ru/specprojects/free-theme/article/2013/09/13/915308-oon-stradaet-impotentsiey.html> (22.03.2017); <http://www.un.org/apps/news/infocusRel.asp?infocusID=146> (25.04.2017); <http://press-post.net/balkanskaja-voina-i-novyi-mirovoi-porjadok> (25.04.2017):

³³ ՄԱԿ-ի անգործությունն այժմ դրսևորվում է նաև Սիրիայի հակամարտության կարգավորման գործընթացում: Հասանելի աղբյուրը՝ <https://www.rt.com/news/375261-lavrov-syria-talks-un/> (01.04.2017): Հասանելի աղբյուրը նաև՝ <https://www.youtube.com/watch?v=iteJUE4tLJE> (02.04.2017):

³⁴ Հասանելի աղբյուրը՝ http://ru.wikipedia.org/wiki/Совет_Безопасности_ООН (04.04.2017):

³⁵ Հասանելի աղբյուրը՝ http://ru.wikipedia.org/wiki/Виртуальное_миротворчество.Частный_Корреспондент (22 ноября 2008). Հասանելի աղբյուրը նաև՝ <http://www.un.org/ru/sc/documents/resolutions/2012.shtml>

³⁶ St'u Задохин Александр. Реформа ООН: мифы и реальность. Некоммерческое партнерство. Научно-информационное агентство «Наследие отечества», Observer № 3(170) (29 сентября 2005). Հասանելի աղբյուրը՝ http://observer.materik.ru/observer/N3_2004/3_05.htm (16.04.2017):

³⁷ St'u Выборы генсека. Тайны ООН. «Маркетинг и консалтинг» (2 апреля 2006). Հասանելի աղբյուրը՝ <https://iamik.ru/news/zarubezhe/52347/> (17.04.2017):

պատերազմի սպառնալիքը կանխելու համար: Որպես ստեղծված փակուղուց ելք՝ առաջարկվում է՝

1. Ցանկացած երկրի կողմից դրսևորվող ցանկացած ագրեսիայի դեպքում՝ կիրառել տնտեսական սանկցիաներ, այսինքն՝ **ագրեսիան պատժել տնտեսապես**: Առաջարկն իրագործելու համար, նախ և առաջ, անհրաժեշտ կլինի ՄԱԿ-ի անդամ բոլոր երկրների համաձայնությամբ ընտրել չեզոք երկիր (օրինակ՝ Շվեյցարիա, Մոնակո, Լյուքսեմբուրգ կամ այլ պետություն), որտեղ կհիմնադրվի միջազգային պահուստային ֆոնդ և կպահվեն ՄԱԿ-ի անդամ պետությունների ոսկու պաշարները (կամ դրանց որոշակի մասը): Ցանկացած ագրեսիվ գործողության կամ դրա սպառնալիքի համար ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի կամ Գլխավոր ասամբլեայի որոշմամբ ագրեսոր պետության ոսկու պահուստը կսառեցվի մինչև հակամարտության ավարտը և հաշտություն հաստատումը, իսկ անհրաժեշտության դեպքում ֆոնդից հատկացումներ կկատարվեն հոգուտ տուժած երկրի:

Այս շարքում գործուն կառուցակարգ կարելի է համարել ագրեսոր պետության դեմ ուղղված **համատարած տնտեսական և առևտրային բոյկոտը**³⁸:

2. **Վերանայել ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի կազմը**: Այս կապակցությամբ առաջարկվում է Անվտանգության խորհրդի կազմում մշտական հիմունքներով ընդգրկել մի շարք զարգացող երկրների (Հնդկաստան, Բրազիլիա, Իրան և այլն), որոնք ընդգրկվելով խորհրդի կազմում՝ նոր շունչ կհաղորդեն կազմակերպությանը՝ փոխելով աշխարհաքաղաքական քայլերի ընթացքը և ուժերի հարաբերակցությունը: Վերջինս, իր հերթին, գործուն ազդակ կհանդիսանա ՄԱԿ-ի գործունեության արդյունավետության բարձրացման համար և կնպաստի ՄԱԿ-ի՝ որպես առաջնակարգ միջազգային կազմակերպության կայացմանը:

³⁸ Հեղինակն իրատեսորեն գիտակցում է, որ գլոբալիզացման դարաշրջանում չափազանց դժվար, անարդյունավետ և փոխվնասակար կլինի նմանատիպ (ՌԴ դեմ կիրառված) սանկցիայի կիրառումը, ինչի համար առաջարկվում է իրականացնել հումքերի և ապրանքների իրատեսական և հավասարակշռված դիվերսիֆիկացում:

Օգտագործված աղբյուրների ցանկ

1. Միավորված ազգերի կազմակերպության 1945 թ. հունիսի 26-ի կանոնադրություն
2. Wilfried Gerhard, American Exceptionalism And The War In Iraq (Endc Proceedings, Volume 18, 2014):
3. George W. Bush, American exceptionalism and the Iraq War, Trevor B. McCrisken (Routledge, 2009):
4. Menon, A., Lipkin, J. Les attitudes europeennes et les relations transatlantiques entre 2000 et 2003: une vision analytique // Notre Europe. 2003:
5. Benjamin S. Lambeth Nato's Air War for Kosovo: A Strategic and Operational Assessment, Issue 1365. - Rand Corporation, 2001. -276 p. - ISBN 9780833030504:
6. Independent International Commission on Kosovo. The Kosovo Report. - (Oxford University Press 2000) 372 p. 2000. -DOI:10.1093/0199243093.001.0001:
7. Surveys of the World: Central, Southern and Eastern Europe (Europa Publications, Taylor and Francis Group, London and New-York, 2004), p. 536:
8. Барабанов М.С., Коновалов И.П., Куделев В.В., Целуйко В.А. Чужие войны. - Москва: Центр анализа стратегий и технологий, 2012. - ISBN 978-5-9902620-4-1:
9. Stephen T. Hosmer, The Conflict Over Kosovo. Why Milosevic Decided to Settle When He Did., - RAND Corporation, 2003. - ISBN 0-8330-3003-5; 155 p.
10. Мир для Косово - Совет Безопасности: отчёты о заседаниях, резолюции и заявления Председателя, <http://www.un.org/russian/document/kosovo/scrpv.htm>:
11. Юго-восточная Европа в эпоху кардинальных перемен /Под редакцией А. А. Языковой, Изд-во □Весь мир□, М., 2007, 352 стр.
12. Noam Chomsky About Serbia, Kosovo, Yugoslavia and NATO War, <http://www.youtube.com/watch?v=EEhgwdJldeU>
13. Александр Задохин. Реформа ООН: мифы и реальность. Некоммерческое партнерство Научно-информационное агентство «Наследие отечества», Observer № 3(170) (29 сентября 2005). Проверено 5 сентября 2008. Архивировано из первоисточника 22 августа 2011; http://observer.materik.ru/observer/N3_2004/3_05.htm
14. Выборы генсека. Тайны ООН. «Маркетинг и консалтинг» (2 апреля 2006). Проверено 6 сентября 2008. Архивировано из первоисточника 22 августа 2011, <https://iamik.ru/news/zarubezhe/52347/>
15. <http://www.mk.ru/specprojects/free-theme/article/2013/09/13/915308-oon-stradaet-impotentsiey.html>
16. [http://ru.wikipedia.org/wiki/Вторжение_коалиционных_сил_в_Ирак_\(2003\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Вторжение_коалиционных_сил_в_Ирак_(2003)):
17. <http://evolutio.info/content/view/756/113/>:

18. <http://wwwpravda.ru/world/20-08-2002/808480-0/>:
19. <http://www.nytimes.com/1999/02/05/news/to-paris-us-looks-like-a-hyperpower.html>
20. <http://press-post.net/balkanskaja-voina-i-novyi-mirovoi-porjadok>
21. https://en.wikipedia.org/wiki/American_exceptionalism;
22. <http://www.washingtonpost.com/sf/national/2015/06/03/obama-and-american-exceptionalism/>:
23. https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http://www.rpe.ugent.be/Du_Pont_paper.doc:
24. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/07/obamas-new-americanexceptionalism/493415/>:
25. <http://www.factcheck.org/2015/02/obama-and-american-exceptionalism/>:
26. http://www.realclearpolitics.com/articles/2016/01/15/american_exceptionalism_how_has_it_fared_in_the_obama_years_129325.html:
27. <http://www.politifact.com/punditfact/statements/2015/feb/23/rudy-giuliani/rudy-giuliani-barack-obama-said-american-exception/>:
28. https://thecaucus.blogs.nytimes.com/2011/01/27/obama-used-speech-to-address-americas-greatness-and-his-critics/?_r=0:
29. <https://www.usatoday.com/story/news/world/2013/09/24/obama-america-exceptionalism-putin-un/2861129/>:
30. http://www.salon.com/2014/10/24/from_bush_to_obama_american_exceptionalism_is_a_plague_on_our_collective_conscience_partner/:
31. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2011/11/american-exceptionalism-and-the-politics-of-foreign-policy/248779/>:
32. http://ru.wikipedia.org/wiki/Косовская_Война:
33. <https://www.rt.com/news/375261-lavrov-syria-talks-un/>;
34. <https://www.youtube.com/watch?v=iteJU-E4-tLJE>
35. https://www.youtube.com/watch?v=4o_YW4OaeHg:
36. http://ru.wikipedia.org/wiki/Лига_Наций:
37. <http://www.hubertvedrine.net/article-345.html>
38. <http://ria.ru/spravka/20110418/364864854.html>:
39. http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/LIGA_NATSI.html:
40. <http://www.un.org/ru/aboutun/history/>:
41. http://www.un.am/up/file/1.%20UN%20Charter_arm.pdf:
42. <http://www.un.org/ru/sections/about-un/overview/index.html>:
43. <http://www.un.org/ru/aboutun/booklet/intro.shtml>:
44. http://www.un.am/am/UN_in_Brief:
45. <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1998.shtml>
46. <http://www.un.org/apps/news/infocusRel.asp?infocusID=146>
47. <http://www.un.org/ru/sc/documents/resolutions/2012.shtml>
48. <http://www.shape.nato.int/resources/site7423/general/documents/unscr1199.pdf>
49. http://ru.wikipedia.org/wiki/Организация_Объединённых_Наций:
50. <https://iamik.ru/news/zarubezhe/52347/>
51. <http://topwar.ru/8483-voyna-v-irake-mozhno-podvesti-itogi.html>:
52. <http://rus.ruvr.ru/2003/03/20/601583/>:
53. <http://www.vestifinance.ru/articles/31902/print>:
54. http://www.zpu-journal.ru/zpu/e-publications/2007/Nadtochey_YI/;
55. <http://lib.rosdiplom.ru/library/prosmotr.aspx?id=494798>
56. http://ru.wikipedia.org/wiki/Совет_Безопасности_ООН:
57. http://ru.wikipedia.org/wiki/Виртуальное_миротворчество. Частный Корреспондент (22 ноября 2008). Архивировано из первоисточника 22 августа 2011: